

"ישקני מנשיקות פיהו"
 רש"י: "על שם שנתן להם את תורתו
 ודבר עמהם פנים בפנים
 ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם
 לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה"

יינה של תורה

לבירור ענינה של פנימיות התורה ע"פ משנת חב"ד

"דורשי רשומות אמרו: רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם – למוד דברי הגדה, שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדובק בדרכיו" (ספרי עקב מ"ט). התורה העוסקת יותר מכל בהכרת דרכיו של הקב"ה היא תורת הנסתר. מאז ומעולם לימוד הנסתר בעם-ישראל כשמו כן הוא, היה נסתר, אצל יחידי סגולה. עם התקדמות הדורות הלך ונעשה לימוד זה נפוץ יותר ויותר, ועד שנעשה לתחום שכל לומדי התורה רשאים וחייבים לעסוק בו¹. כפי שכותב הרה"ק ר' חיים ויטאל בהקדמתו לשער ההקדמות "אלא הוא מחויב לעסוק בכל יכולתו בסתרי תורה ובמעשה מרכבה כי אין הנאה להקב"ה מכל מה שברא בעולמו רק בהיות בניו למטה עוסקים ברזי תורתו להכיר גודלו, אופיו ומעלתו...", וכפי שכתוב בתניא: "וכמ"ש האר"י ז"ל דווקא בדורות אלו האחרונים **מותר ומצווה** לגלות זאת החכמה ולא בדורות הראשונים" (תניא, אגרת הקודש כ"ו), על אחת כמה וכמה בדורות אלו לאחר שהאיר אור החסידות כפי שיתבאר אי"ה. כמובן אין הכוונה שכל אחד יכול להתחיל ללמוד כל מה שהוא רוצה ואיך שהוא רוצה שהרי ח"ו הוא עלול להגיע ליעד בלתי רצוי, אלא בהדרגה ובהדרכה. ובאופן שבתחילת לימודו יקבל הכל במסורת ולא יתחיל לחדש ע"י שכלו האנושי².

העיסוק בלימוד הנסתר (מלבד שאר הענינים שבו, שאי"ה יבוארו במאמר זה) הוא גם חיוב פשוט לכל אדם כמו שכתוב "דע את אלוקי אביך" וכן "וידעת היום והשבות **אל לבבך** כי ה' הוא האלוקים" ועוד כהנה וכהנה. הוראה זו מופיעה גם בהלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן:

- 1 ראה "אבן שלמה" לגר"א פרק ח' אות כ"א: "ומי שהיה יכול להשיג סודות התורה והוא לא השתדל להשיגן נידון בדינים קשים ר"ל", וראה שם אות כ"ז וכן בפ"א אות ג' לגבי מסי ענינים המופיעים במאמר זה.
- 2 מכיוון ששכלו הוא אנושי ועיסוקו הוא בתחום העל-אנושי.

גולות ד'

...ועוד אמרו חכמי האמת **שכל נפש**³ צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעצל... צריך לבוא בניגול עד שישיג וידע כל מה שאפשר... הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות ופודות.

(הלכות ת"ת פ"א ה"ד)

דהיינו בלא לימוד זה לא יגיע האדם לידי שלמות מהותו ומילוי כל תפקידו בעולם בגלל שעסק רק בחלק מהתורה. בנוסף לזה מסביר אדמו"ר הזקן בתניא: "וכל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה... **הן בהלכות, הן באגדות, הן בנגלה, הן בנסתר** כפי בחינת שרש נשמתו ומחויב בדבר להשלים נשמתו וע"י כך **מגלים תעלומות החכמה** שהיו כבושים בגולה עד עתה" (תניא אגרת הקודש כ"ו). דהיינו ישנה גם שלמות בתורה שכל אחד מישראל מוצא את מקומו בתוך ששים רבוא אותיות התורה ומוסיף בה את נופכו האישי.

הנושא של פנימיות התורה רחב מני-ים ואינני מתיימר להקיף נושא זה כולו ע"פ ההבנות האחרות ביהדות, אלא דליתי מעט ממעיינות תורת חב"ד ומפאת חוסר יכולתי, גם כאן לא הקפתי את כל המכלול.

המאמר מוקדש לזכרו של מו"ר ר' עמי זצ"ל הי"ד שידין רב לו בכל עניניה של פנימיות התורה בכל תחומיה החל מהראשונים, דרך החסידות וכלה בתורת הרב קוק, וכל שאלה ששאלתיו תמיד הסביר את הענין בטוב טעם ובהבנה. ומה גם שכל חייו נהג הלכה למעשה ע"פ היסודות שהנחילו לנו כל חכמי ישראל השלמים, והחל להוליך בה אותנו - את תלמידיו.

א. מהי פנימיות התורה?

דרך ביאור המילה פנימיות יובן מה ענינה של פנימיות התורה. הפירוש הפשוט של המילה "פנימיות" הוא מלשון פנים, תוך. תורה זו עוסקת בהסבר הפנימי שבתורה, דהיינו: לא עוסקים בדברים הנגלים בתורה אלא בשרש הדברים ובעקבות כך מבינים בצורה עמוקה יותר את העולם.

ונקדים: כל דבר בעולם משתלשל ומתבטא במציאות כפי שרשו הנמצא בעולמות העליונים, שהם מקור המציאות שלנו. כמאמר הזוה"ק (זהר ח"ג קכא, א): "קב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא". ע"י לימוד הפנימיות, קרי: המקור שממנו משתלשל העולם, קריאתנו את המציאות הרבה יותר נכונה. עניין זה נובע מהנושאים בהם עוסקת התורה הזו: הא-לוהות, התורה, הבריאה. לימוד בתורה זו יתרוננו בכך שהוא לא רק עוסק בדברים שלמעלה מראית האדם הממוצע בעיני בשרו, אלא אף למעלה מיכולת הבנתו. ע"י כך הסתכלותו היא בפרספקטיבה יותר רחבה וכך הוא מגיע לרשמים

3 יורק בנוגע לטיול בפרדס באופן של התבוננות ועד לתענוג וכו' כותב הרמב"ם ש"אין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר" (הלי יסודי התורה סוף פ"ד) - הערת הרבי מלויבאוויטש זיע"א ב"תורת מנחם - תפארת לוי יצחק" על שמות עמי עא הערה 34, וכן משמע שם מההקשר - עיין פרק ב' הלכות א"ב וכן הלכה י"א ובפרק ד' הלכה י"ב.

אמיתיים ופנימיים יותר. וממילא כאשר האדם מגיע לשרש הדברים הוא יכול לקרוא את המציאות יותר טוב.

פרוש נוסף במילה "פנימיות" הוא מלשון פנים (פ"א בקמץ), גילוי פניו של הקב"ה. לא רק שזה גילוי גדול יותר של א-לוהות מכפי שהאדם רגיל בכמות אלא גם ובעיקר באיכות. כלומר גילוי ישיר יותר שלא דרך הפסקות וממוצעים, הקוטעים את הגילוי עד כדי כך שהנברא לא מרגיש כלל את המצאותו של ה'.
אדם שלומד סתרי תורה, בעקבות ששכלו עוסק בא-לוהות, מרגיש יותר מקושר להקב"ה, ולא שהוא מקבל תורתו מהקב"ה "כמאן דשדי בתר כתפוי" (ראה פרק כ"ב בתניא). כלומר קבלתו היא דרך קבלה ישירה ולא קבלה דרך אמצעים, הגורמים לאדם שלא ירגיש את הפניה הישירה אליו.

וביתר עומק: מבט על המציאות מתוך העולם, אינו מבט כולל ולכן הוא מוגבל. בתורת חב"ד מבואר שלשון "עולם" ענינו הוא העלם והסתר שמעלים על האור האלוקי שבתוכו. העצמות האלוקית היא עליונה מהעולם ולכן צורת הסתכלותה על המציאות כוללת בצורה כזו, שאינה דומה כלל למבטו של כל נברא ונברא מצד היותו נפרד מה'. ע"י לימוד פנימיות התורה נעשית קירבה להקב"ה אשר מתוכה מרגיש האדם פחות את ישותו האוטונומית ומרגיש יותר את החיות האלוקית שבו.

ובלשונו של האדמו"ר האמצעי (הקדמה לשער האמונה):

כידוע שיש מיני דעת – דעת עליון ודעת תחתון... וביאור הדברים, ידוע שב' מיני שפע הן הא' התהוות מאין אלוקי לבחי' יש שאור האלוקי מוסתר שזהו דעת תחתון כמו שהוא לגבי המקבל⁴ ודעת עליון הוא בחינת אור שפע העליונה שנמשך מטהות ועצמות⁵.

על-פי זה יובן הקשר בין שני הפירושים במילה פנימיות, שע"י דעת עליון – גילוי פניו של הקב"ה, שהיא אותה הסתכלות בשרשם של העולמות, העולם למעשה אינו מעלים וכל דבר שבו נמדד מצד האין האלוקי המחיהו, וזוהי אותה קריאה פנימית וכוללת של המציאות שהתבאר ענינה לעיל.

צד נוסף בפנימיות התורה הוא כפי שהיא נקראת בזוה"ק "נשמתא דאורייתא"⁶. בעוד שהגוף הוא דבר גשמי ומוחשי, הנשמה היא רוחנית ואינה נתפסת, כך למעשה תורת הנסתר אינה עוסקת בעניני העוה"ז, כפי שעוסקת בהם התורה הנגלית, אלא בשורש הרוחני של הדברים. כפי שכותב האדמו"ר הזקן⁷:

4 (הסתכלות מצומצמת).

5 (הסתכלות כוללת).

6 את המילה "נשמה" אפשר להבין בכמה מובנים שחלקם יבוארו אי"ה בהמשך וכאן אסביר הבנה אחת.

7 ליקוטי תורה דברים ו', ב. וראה שם בהמשך ליתר ביאור.

גולות ד'

דהנה ארז"ל: "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", שבגן-עדן לומדים גם כן כל התורה שבע"פ, כמו ע"ד דוגמא עניני ההלכות שאנו שונים כאן בעוה"ז ההומרי... וא"כ בג"ע, שהנשמות עוסקות בהלכה, אין לומר שהשגתם שם כהשגתינו כאן על ענינים גשמיים ממש... ומופשט שם בודאי מכל גדר וגשם אך ודאי השגתם שם על רוחניות... וסוד הכונה בטעמה של הלכה למה יהיה הדין כך וזהו הנקרא פנימית התורה ונשמתא דאורייתא...

הלימוד הוא במישור העל-הלכתי, דהיינו לא מישור ה"איך" ה"מה" וה"למה" שבמישור ההלכה אלא במישור ה"למה" הפנימי שממנה משתלשלת ההלכה. אדמו"ר הזקן מעלה הבדל מהותי נוסף בין סוגי הלימודים. בעוד שאת המציאות שלנו אנו מרגישים וקולטים ע"י חמשת החושים, את הפנימיות אנו מבינים אך לא רואים בתפיסה חושית עקב היותה רוחנית (כמשל הגוף והנשמה), ובלשון האדמוה"ז: "ידעת המציאות ולא תפישת המהות". ובאותו אופן: בעוד שבנגלה שבתורה האדם תופס את מציאות הדבר לגמרי, וממילא תופס בהקב"ה ממש⁸, הרי בתורת הנסתר אין אחיזה בדבר עצמו, והעיסוק הוא במציאות החיצונית לאדם. לכן פנימיות התורה עשויה סודות ורזין כיון שלא עוסקים בדברים מוחשיים ומאומתים לאדם, אדם שאינו מוכן עלול להגיע למסקנות לא נכונות, או לסילוף ושקר שעלולים להוביל את האדם לכפירה.

ב. החסידות כהמשך גילוייה של פנימיות התורה

במהלך הדורות היו גילויים שונים של פנימיות התורה. כל אחד מאותם גילויים ביאר, הדגיש והרחיב נקודות שונות באופנים שונים. אחד מאותם גילויים היה של תורת החסידות ע"י הבעש"ט ותלמידיו.

המהפך שעשתה החסידות ביחס לכל הגילויים האחרים היה בכך שעד אז אותם ענינים שעסקו בהם המקובלים היו מעל "י" טפחים", עסקו בדברים שהשפעתם על העולם שלנו היא בהשתלשלות רחוקה. עיקר העיסוק היה במציאויות שאין לאדם כל נגיעה בהם, וכפי שהתבאר לפני כן – יש חסרון בכך שענינים אלו חיצוניים לאדם. הבעש"ט תירגם את רזי התורה באופן שיהיו נוגעים לכל אדם ואדם ולכל מעשה ומעשה שעושה, ואפילו הפשוט ביותר.

מהעיסוק בשרשי העולם הזה והיכולת למצוא בכל נקודה את החיות האלוקית שבה, מובנת שיטתו של הבעש"ט בענין ההשגחה הפרטית. הבעש"ט אמר שכל דבר ודבר הוא בהשגחה פרטית ואפילו עשב המתנועע. וממילא דבר זה נוגע לאדם עצמו שכל דבר שהוא רואה או שומע יש בו שרש אלוקי (וידועה הוראתו של הבעש"ט שמכל דבר יכול וצריך האדם ללמוד הוראה בעבודת ה' או להשתמש בו לעבודת ה'). זו אחת הסיבות שהחסידות עסקה בעיקר באדם, בנפשו וכדו' שהרי התרגום של הקבלה שהוזכר לעיל היה לצורך כך שכל יהודי באשר הוא, גם אם הוא רועה צאן פשוט, יכול לקבל ולינוק

8 כמבואר באריכות בתניא פ"ד.

9 עיין לדוגמא ב"היום יום" ג' אייר ובצואת הריב"ש הוצאת קה"ת סי' י"ד.

מתורת החסידות וע"י כך לעבוד את ה' כראוי¹⁰. לא עוד מציאות נפרדת מהא-לוהות אלא "מלא כל הארץ כבודו" כפשוטו.

לתפיסה זו היו השלכות לגבי כל היסודות של היהדות שהוארו באור חדש ע"י תורת החסידות. לכן גם מעשים שלא היו נכנסים לגדר של עבודת ה' הסטנדרטית הוארו באור חיובי. בתקופה שלפני החסידות הכל נמדד רק ע"פ שיעור לימוד תורה וקיום המצוות במובנם הפשוט, לכן אנשים שלא למדו לא הרגישו את מעלתם העצמית בתור יהודים וממילא נוצרה הפרדה בין לומדי התורה לשאר העם. החסידות לימדה שמעשים פשוטים יכולים לפעול הרבה יותר מאשר לימוד התורה או אפי' יותר מתפילתם של צדיקים¹¹.

לדוגמא: ישנה אמרה חסידית האומרת "התועדות חסידית יכולה לפעול יותר ממלאך מיכאל". כלומר, למרות שלא יושבים שם צדיקים גדולים, עצם הישיבה של יהודים ביחד, המחזקים אחד את השני, אומרים קצת דברי תורה, גורם לכך שה', הנהנה מכך שבניו יושבים יחד באחוה ובשלום, שוכחים את דאגותיהם הגשמיות, ומנסים לפעול להתעלותם הרוחנית שלהם ושל חבריהם, ישפיע ברכה רבה בגשמיות ובודאי ברכה ברוחניות¹².

תנועת החסידות גרמה לאדם הרגיל להרגיש כמה הוא קרוב לה' ית', הן מצד זה שבכל מקום ומקום ה' נמצא, ומשגיח עליו בהשגחה פרטית, והן מצד מעלתו העצמית של כל יהודי. דוגמא בולטת לכך הוא היחס למצוות, כתורתו הידועה של הר' המגיד ממזריטש בפרוש המילה "מצוה", שהיא לא מלשון צווי שנגרם למעשה ע"י דיסטאנס אלא מלשון צוותא, חיבור. מקיים המצוה מחובר להשי"ת ולא מצווה על-ידיו¹³.

ג. חסידות חב"ד

שלב נוסף בגילוי החסידות היתה שיטתו של האדמו"ר הזקן - תורת חב"ד. החסידות דורשת עבודה, אך החסיד לא יודע מהו מקורה, מהם שרשי וטעמי עבודתו המיוחדת, אלא מקבל הוראת מהרבי שלו וכדו'. אדמו"ר ביאר בתורתו לכל אחד ואחד כיצד הדברים מתרגמים למציאות הקיומית של האדם. את התרגום כל אדם יכול וחייב ללמוד עד שיהיה מושג ומובן לו ע"פ דרגתו הרוחנית. בחב"ד מרובים המשלים מכל תחומי החיים המסבירים יסודות קבליים. ממבט חיצוני זוהי הנמכה, אך בהסתכלות

10 ולהעיר שחכמי ישראל בחיבוריהם בנסתר השביעו והזהירו לבל יגיעו דבריהם לאדם שאינו ראוי וכן הגבילו הגבלות שונות את כל הלומדים בספריהם (עיי'ן: מו"נ בפתחה, הקדמת הרמב"ן עה"ת, הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות) מה שאין כן בספרי החסידות שבהן הוסרו המחיצות, (וראה בלקוטי-שיחות חלק כ"ו שיחת כ"כ"ד טבת).

11 עיין קוני "תורת החסידות" לאדמו"ר הרי"ף פרקים א-ג'.

12 עיין ב"קובץ מכתבים" בסוף ספר תהילים "אהל יוסף יצחק" הוצאת קה"ת עמ' 199-200 ושם בעמ' 192.

13 ועיין בה"יום-יום" ח' חשוון שמובא שם משל יפה בזה.

מעמיקה יותר מתברר שזו הרחבה עצומה של תורת הסוד: ע"י המשלים הנ"ל וע"י גילוי ענפי הדברים כמו שהם בתוך העולם מבין האדם את הא-לוהות אמנם כמו שהיא מתבטאת דרך העולם, אבל ע"י כך יש לו הבנה במעט מזעיר בדברים כפי שהם בא-לוהות¹⁴. הרעיון הנסתר מאחרי זה הוא שכל יהודי צריך להשיג כמה שיותר בא-לוהות – "דע את אלוקי אביך", ואז ממילא "ועבדהו". לא להתייאש ולהמעיט בערך האדם בטענה שאין לו לאדם לעסוק בעניינים אלו, אלא לנסות להשיג כמה שיותר וכמה שהוא יכול. ובלשוון הרמב"ם בתחילת היד החזקה "לידע שיש שם מצוי ראשון"¹⁵.

לכן קיים אצל חב"ד דגש על עבודת השכל. פעילות תמידית של השכל בנסיון להבין את הכוחות הפועלים בנפש האדם ובעולם, קודם כל במעלתם העצמית בקבלה, כיצד הם מתקשרים לעולמות העליונים, ורק אח"כ לתרגם באופן מעשי מה שאין כן ברוב החסידויות האחרות – החסידים הם מקבלים, דהיינו ישנם הוראות שהחסיד לא בהכרח מבינם, וגם אם יש תורות שצריך ללומדם הם אינם נוגעים ישירות בתורת הקבלה אלא כפי שהם כבר עברו את השינוי לנפש האדם. הבנת הדברים ע"י השכל גורמת לאדם לקבל אותם בצורה פנימית ולא כהוראות המונחתות עליו מלמעלה.

אחד הפסוקים המופיעים לרוב בחסידות חב"ד הוא "מבשרי אחזה א-לוה" (איוב י"ט, כו). את הא-לוהות עצמה אי אפשר לתפוס מכיוון שמציאותו נשגבת באין ערוך ממציאיותינו והאפשרות לגעת בו היא ע"י ההבנה במקצת העצם, כלומר: ע"י התבוננות בבשרי, (במציאיות שלנו כפי שהא-לוהות מתגלה בה), אפשר לתפוס את הא-לוהות באופן של ראייה, דהיינו הצורה יותר פנימית ויותר מאומתת לאדם, וע"י תפיסה במקצת העצם יש הבנה כל שהיא גם בעצם עצמו כלומר בהקב"ה בעצמו. כאן נהפך ההעלם של העולם לגילוי. ולא עוד אלא שזהו גילוי גדול יותר, כי זה גילוי של הקב"ה "בעולם הזה התחתון שאין תחתון למטה ממנו בענין הסתר אורו ית' " (תניא פ' ל"ו), כלומר דווקא כאשר מגלים את ה' במקום שבו יש את הנוכחות הנסתרת ביותר של הא-לוהות, זוהי העבודה הנעלית ביותר¹⁶.

כחתימה לשני הפרקים האחרונים אביא קטע מדברי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק בספרו "דרך מצוותיך" (מצוות האמנת א-לוהות פ"ב), המבטא כיצד ע"י לימוד החסידות מתחזקת האמונה למרות שמציאותו של ה' אינה מוחשית:

- 14 ועיין באגרת הקדש (מודפס בסוף הספר "שני המאורות" הוצאת קה"ת) לרה"ח ר' יצחק אייזיק מהאמיל זצ"ל אגרת ג'.
- 15 במהדורת הרה"ח העליר לספר המצוות מובא שגם בספר המצוות שבו כתוב "להאמינן" כנראה התרגום הנכון הוא לידע.
- 16 זוהי סוגיא ארוכה בענין "נתאוהו הקב"ה להיות לו יתי' דירה בתחתונים" ואכמ"ל.

יינה של תורה

ולכן נאמר שמבשרי אחזה שהוא¹⁷ תרגום ואהוריים של ראייה, כי הראיה היא השנת המהות והדעת הוא השנת המציאות ולפי שבא-לוהות לא תתכן השנת המהות אלא ידיעת המציאות בלבד לכן נאמר אחזה שהוא תרגום ואהוריים¹⁸ של ראייה. ולמרות זאת ממשיך שם אח"כ:

שמה שאינו משיג מהותו אין שום רפיון ושינוי בחיזוק אמיתת ברור מציאותו אצלו כאילו רואה ממש מאהר שיודע מציאותו.

ד. נסתר ונגלה בתורה

תורת הנסתר איננה תורה נפרדת העוסקת בסוגיות פנימיות אלא באופן טבעי יש לה יחס לתורת הנגלה. כפי שאדמו"ר הרי"צ מחלק (קונטרס לימוד החסידות פי"א) בין שתי בחינות בפנימיות התורה: ישנן סוגיות עצמאיות בקבלה ובחסידות שאין להם כל קשר לעולם ההלכתי, הגמרותי. לעומתם ישנם סוגיות המבארות את תורת הנגלה דרך הסתכלות פנימית. (כמובן שהדברים קשורים זה בזה והלכה המוסברת באופן פנימי עוסקת באותם דברים שבהם עוסקות הסוגיות העצמאיות).

כיצד החסידות מסבירה מציאויות בעולם והלכות בשלחן ערוך בצורה פנימית נוכל לראות בדוגמא הבאה:

השותה מים לצמאז מברך שהכל נהיה בדברו¹⁹.

לומר על מים מברכים רק במקרה שהוא צמא, משא"כ על יין מברכים בכל מקרה. מבואר בחסידות שמים ויין הם כנגד חכמה ובינה. ראשית נבאר את המושגים חכמה ובינה. החכמה היא ה"ברק המבריק", הפריצה מהכרה הנמצאת בחשך אל אור הבהירות. לדוגמא: אדם שנמצא בחיפוש אחר פתרון לבעיה כל שהיא והתשובה לפתע מבריקה במוח, זוהי נקודת החכמה שאינה ניתנת עדיין לביורר ובדיקה מכיוון שהיא עדיין ברמת האינטואיציה. השלב שלאחר מכן נקרא בינה. האדם מנסה להפוך את אותה נקודה כוללת, ליצירה מובנת שאינה עוד אינטואיטיבית - תמונה ראשונית של מהויות שאינה ניתנת לפירוק, אלא כבר קיימת במחשבה סדורה ומובנית. החכמה והבינה הם כנגד המים והיין, המים הם חכמה. למים מצד עצמם אין טעם, טעמם נוצר ע"י שלילת כל הטעמים האחרים - לא-טעם. לכן אין לאדם שום יחס אליהם גם כאשר הוא שותה אותם, אא"כ הוא צמא שאז הוא מרגיש את נחיצותם. כך היא החכמה: לאדם אין יכולת לקבוע מהי האינטואיציה שלו ולרוב הוא גם אינו מסוגל להבינה. כח זה נובע מהעל-מודע שלו ומרגישים את נוכחותו רק כשיש בו צורך, וכששואפים לחשוף אותו. לכן רק השותה לצמאז מברך. היין, לעומת זאת, כל ענינו הוא טעמו ולכן מברכים עליו בכל מקרה, וכפי שהדבר מתבטא בבינה שכל מטרתה היא לנתח את המציאות (כלומר למצוא 'טעם' לדברים המתרחשים), וממילא כאשר פעולת ההתבוננות נכשלת ולא מגיעים לשום הבנה,

17 (-'חזה").

18 אהוריים - לא הדבר עצמו אלא השתלשלות ממנו.

19 שו"ע או"ח סי' ר"ד סעיף ז', וראה סדר ברכות הנהנין לאדמו"ר הזקן פרק ז' הלכה ז'.

לא נעשה כאן כלום. הקבלה נוספת אפשר למצוא באופן יצירת היין כשם שיין טמון בענביו וגילוי הוא ע"י דריכה, קרי: מאמץ, כך להפוך את נקודת התכמה לבאור רתב של בינה הוא דווקא ע"י מאמץ שכלי של חילוקים והגדרות. פנימיות התורה נמשלת גם היא ליין כי יין הוא נסתר ומוציאים אותו מהעלם לגילוי, כך גם סתרי התורה ענינם בכך שהם יוצאים מהעלם לגילוי.²⁰

כפי שהוזכר לעיל, פנימיות התורה נקראת גם "נשמתא דאורייתא". ענינה של נשמה הוא, שהיא מחיה את הגוף. כך גם פנימיות התורה מחיה את התורה עצמה. הלכות התורה, חסרונו הוא בכך ש"מחמת ההתלבשות בלבושים הגשמיים וכל עסקו הוא בענינים גשמיים ובשכל והשגה גשמיות... הנה נעשה²¹ ע"י זה יש ודבר²²" ובעקבות כך יש אנשים אשר "...התורה לא האצילה מרוחה עליהם כלל וכלל... וזה מפני שלימודם הוא אצלם כמו מלאכה גשמית ממש... בלי שום הרגש עניין אלוקי בזה"²³. וכן מבואר גם בענין תורה שבע"פ "שנתלבשה בטוב ורע... וכמו להבדיל בין הטמא ובין הטהור והאסור והמותר ונתלבשה בטענות של שקר לברר האמת מתוך השקר... ומצד התלבשות זאת רבו בה ההעלמות וההסתרים המעלימים על האור האלוקי וכאשר אינו נרגש האור האלוקי שבה יכול להדבק בהרע ח"ו, וכמו מי שמוציא הלכה שאינה אמיתית²⁴... וכידוע דתלמוד בבלי נקרא חשך וכמו שכתוב 'במחשכים הושיבני' ואמרו ז"ל זהו תלמוד בבלי" (שם בהוספות הוספה ג'). כלומר כפי שהוסבר (לעיל פרק א') יתרונה של גליא דתורה הוא בכך שהיא נתפסת ממש בחושי של האדם, אך זהו גם חסרונה שמרוב עיסוק במציאות גשמית האדם עלול לטבוע באותה מציאות, עד שהוא שוקע בתוך עולם שמעלים על הנוכחות האלוקית. לכן אין הבדל בהרגש האדם בין לימודו במתמטיקה למשל לבין, להבדיל, לימודו בעניני נזיקין, שהרי בשניהם ענינם חישוביים וכדי וכפי שכאן אפשר לטעות, כך אפשר לטעות גם בתורה. ע"י עיסוק במילי דאגדתא נעשה הרגש אלוקי באדם הלומד אשר גורם לו שבבואו ללמוד תורה ידע ש"ראשית חכמה יראת ה'" - כדי שלימוד התורה יהיה כדבעי ולא כסם המוות צריך קודם כל יראת ה'.

עלול להיווצר רושם שכאשר האדם קולט בשכלו הגשמי את התורה זהו חסרון שהרי הוא שקוע "בהעלמות והסתרים", ואין זה כך, להיפך האדם צריך ללמוד עד ש"יתורה דיליה היא" דהיינו דווקא **בשכלו שלו**, בתנאי שלא ירגיש הרגשת עצמאות עקב כך שחידש בתורה. על האדם לדעת שכוחותיו המאפשרים לו לחדש ניתנו לו במתנה ולא בגלל שיגע כדי להשיגם וממילא אין סיבה שיחזיק טובה לעצמו. זאת הוא יכול לעשות ע"י לימוד הפנימיות, הגורמת לאדם להרגיש את אפסותו לעומת הבורא ית' גם כאשר הוא מחדש²⁵.

20 החבדל בין יין למים הובא ממאמר ד"ה "ברוך שעשה נסים" בספר המאמרים - מלוקט ב'.

21 (ה-הלומד).

22 ויש בכך חיסרון שאינו מבטל עצמו לפני הקב"ה.

23 אדמו"ר הרש"ב בקונטרס עץ החיים פי"ב.

24 כדוגמת אם לא זכה נעשית לו סם המוות- דהיינו תורה מתה.

25 עיין בספר המאמרים - מלוקט ו' מאמר ד"ה "ואלה המשפטים".

בהסתכלות מעמיקה יותר נראה שכל אופי צורת הלמידה של הגמרא, הראשוני וכו' הוא בדרך של קושיות, דחיות ותרוצים, הנחות ושלילתן, זאת, מפני שבמצב של חוסר ידיעה (קרי חשך והעלם) ישנו מקום לשאלות. למעשה, ענין של השאלות נובע ממצויאות הרע בעולם – ישנו טוב וישנו רע, וע"י הבירור ההלכתי-שכלי של האדם, מוכרע מהו הטוב ומהו הרע. בסתים שבתורה, זה אינו כך וכפי שכתוב בזה"ק (חלק ג' קכד עמ' ב' ברעיא מהימנא) לגבי פנימיות התורה "לית תמן לא קושיה ולא מחלוקת". אין ענין בשלילת דעות אחרות, אם הן קיימות כל אחת נכונה במקומה. כן הוא במדרשים שכל חכם קורא את הכתוב אחרת, ובכל-זאת כל הדעות מציגות תמונה שלימה. בוודאי כך צריך להיות גם בסוגיות מחשבתיות, שהרי מבחינת המציאות האמיתית אין כאן ספק, ואם יש ספקות הם נובעים מדלות שיעור מחשבותינו²⁶, מה שאין כן בהלכה (בדרך כלל) כאשר נקבעת דעה להלכה אין עוד מקום לדעות האחרות.

למרות שנראה ששתי התנועות בתורה של גליא וסתים הן נוגדות, למעשה ענינם אחד הוא ובהסתכלות מעמיקה לא נוצרת שום סתירה בין שני חלקי התורה. האידיאל הרצוי הוא שילוב של שתיהן שמארי קבלה יהיו גם מארי הלכה, ולא ייווצר ע"י כך שום ניגוד.

אבל באמת אורייתא סתים וגליא וגם הגליא הוא לפי הסתים כנוף לנפש שיש כמה פנים לפנים עד אין קץ ותכלית.

(דרך מצוותיך לאדמו"ר הצ"צ בהקדמה למצות מילה)

ה. פנימיות התורה ביחס לאדם ולעולם

מבואר בספרי הקבלה והחסידות שעיקר עבודתו של איש הישראלי הוא עבודת הבירורים. בעולם טוב ורע משמשים בערבוביא, כל דבר שהאדם רואה יכול להתפרש לטוב או לרע, ולכן הוא צריך הדרכה בקריאת המציאות. על-ידי התורה והמצוות, שהם ההדרכה הא-לוהית, יש לאדם כלים לברר מהו הטוב ומהו הרע. "ומצות לא תעשה ענינם לצורך הפרדת הרע להפרידו מסטרי דקדושה שלא תומשך שפע א-לוהות למקום שאינו ראוי". (דרך מצוותיך מצות קרבן פסת). כל ענינה של התורה בזה שיש בה הגדרות וכללים, וממילא ע"י התורה נחשף עולם שבו ברור היכן הרצוי והטוב, דבר זה נעשה גם ללא יציאה מד' אמות כלומר האדם העוסק בתורה בתוך בית המדרש גורם שבעולם החיצון יפרד הרע מהטוב²⁷. אדמו"ר האמצעי מסביר זאת בכך שע"י התורה "מתבטל הרע בעצם" דהיינו ע"י גילוי אור נעלה – התורה (שאין בה רע), אין יכולת לרע לתפוס מקום²⁸.

26 לדוגמא: במחלוקת הרמב"ם והמהר"ל בשאלת תארו של הקב"ה: אם הוא "שכלי" או ה"קדושי".

27 עיין ב"היום יום" י"א טבת, ט' אדי"ר ועוד רבות.

28 מעין מאמר חז"ל "המאור שבה מחזירו למוטב".

בבירור שע"י פנים התורה ישנו עליו שאין בחלקי התורה האחרים. כפי שמבאר הרבי מליובאוויטש זיע"א²⁹ :

דבהבירור שע"י לימוד גליא התורה צריך להיות הלימוד בענינים אלו שצריך לבררם, ומהטעמים על זה שהתורה נתלבשה בדברים גשמיים... הוא בכדי לפעול הבירור גם בענינים אלו... הרי זה נופא שהתורה מדברת בנוגע לדברים גשמיים, הרי זה ענין של ירידה כביכול... מה שאין כן הבירור שעל-ידי פנימיות התורה... הוא שלא בדרך התלבשות כלל.

הבירור של התורה פועל בדרך ממילא שהרי **התורה מצד עצמה אינה מקבלת טומאה** ונשארת בטהרתה גם כאשר היא יורדת לעולם שבו טוב ורע משמשים בערבוביא, מ"מ היא יורדת ומתלבשת במציאות גשמית וזהו חסרון שהרי יורדת ממעלתה. הבירור שבפנימיות התורה הוא אוטומטי לגמרי אפי' ללא עיסוק במציאות העולם³⁰. והסיבה לכך פשוטה הרי חושפים את הא-לוהות, ואין קיום עצמאי (על אחת כמה וכמה קיום רע שהוא נגד ה' ממש) אל מול הקב"ה. לכן אין רע. כעת אפשר להבין (את אחת הסיבות) מדוע פנימיות התורה נתגלתה דווקא בדורות האחרונים. עם ההתפתחות הטכנולוגית והמדעית הטענה שאין ח"ו א-לוה נעשתה נפוצה ומקובלת. לכן דווקא בזמנים שהחשך יכסה ארץ נתגברו האורות בכדי להקל על היהודי בעבודת הבירורים.

פעולה דומה עושה פנימיות התורה באדם הלומד. גם אם הדברים הנאמרים הם למעלה מהבנתו של אדם זה או אחר הרי "לדברי חסידות מאזינה הנשמה". (דברי אדמו"ר האמצעי לר' הלל מפאריטש). ועאכו"כ כאשר האדם מבין מה הוא לומד והדברים נעשים חלק ממנו הם חייבים להתבטאות כלפי חוץ. בעקבות כך האדם מזדכך וכל דרכיו בעבודת ה' מתעלות עד אשר הוא יכול להגיע לדרגה הכי נעלית שמרגיש את הקישור העצמי שלו לה' דרגת היחידה שבנפש **כח מסירות הנפש**³¹. כמשל הנתין שככל שמכיר בהפלות ובמעלת המלך רוצה יותר לשרת אותו עד שמוכן למסור נפשו בשבילו. ואין זה במובן הפשוט של מסירות נפש במיתה על קידוש ה' הקיים אצל כל יהודי, אלא מסירות נפש בחיים עצמם, שכל כולו של האדם מסור לגמרי לה' ית' תמיד³².

תפקיד נעלה יותר הוא לא להפריד בין הטוב והרע כי אם להאיר את הרע עצמו. וכביאור הרבי מליובאוויטש זיע"א במקומות רבים³³ שע"י גילוי אור נעלה, הניצוצות

- 29 ספר המאמרים – מלוקט ב' מאמר ד"ה "פדה בשלום נפשי" סעיף ג'.
 30 הרבי זיע"א מקשר זאת למה שנאמר לעיל בהבדל שבין אופן הלימוד בנעלה לבין אופן הלימוד בנסתר ע"ש במאמר סעיף ד'.
 31 דווקא בדורות אלו שאין נשמות גבוהות היכולות להתמודד עם המציאות ב'גובה העינים' העבודה היא ע"י מס"נ שלמעלה מטעם ודעת שהוא כח האמונה המתעורר ע"י הלימוד, לכך צריך את פנימיות התורה דווקא בימינו.
 32 עיין תניא פרק מ"א (דף נ"ח ע"א) וכן במאמר "באתי לגני" – תשי"א פ"ג.
 33 עיין לדוגמא: ספר המאמרים – מלוקט ב' מאמר "הוי' לי בעוזרי" סעי' יד-טו; שם, מאמר "ושבתי בשלום" סעי' כד.

המוסתרים במציאות שואפים מצד עצמם להתברר, וכך העולם בטבעו נעשה כלי לקדושה. ע"י פנימיות התורה מאיר האור הנעלה, כפי שהוסבר בענין דעת עליון, ומגלים את השרש האמיתי-האלוקי שבעולם שכנגדו אין רע.

ישנו ביאור המופיע בדרושי חב"ד על חנוכה בענין "כליא ריגלא דרמודאי": מובא בשם הספרים³⁴ שתרמוד אותיות מורדת (עיינן יבמות טז ע"ב) וע"י נרות חנוכה³⁵ פועלים כליון במורדים, כליון מלשון כלות הנפש, שאיפה ורציה, המורדים רוצים להתאחד עם המלך ה' חיי החיים.

היבט זה על המציאות לא היה עוד מילים יפות אלא השפיעה על החסידים רבות. ישנה אמרה השגורה בפי חסידי חב"ד שאין להתפעל מ"הנחות העולם", שהרי העולם אין לו קיום עצמאי (למרות שזה נראה כך) אלא כל חיותו הוא מה'. ע"י כח לימוד התורה ומס"נ על תורה ומצוות מתגברים על כל המנגדים. אמונה זו שהצליחה להתמודד מול שלטון החשך הסובייטי מתבטאת בניגון הידוע "ניאט ניאט ניקאו..."³⁶ שהיה מעין ה"המנון" של חסידי חב"ד ברוסיה ואכן הם הצליחו להאיר את החשך בנסים ובמופתים.

ו. פנימיות התורה – תורה הגאולה

פנימיות התורה מופיעה במקומות רבים כבעלת קשר מיוחד לגאולה העתידה. כדוגמת מה שכתוב בזוה"ק (רעיא מהימנא פר' נשא דף קכד ע"ב): "ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי"³⁷ דאיהו האי ספר הזהר יפקון ביה מן גלותא ברחמים". כן הוא גם בימי החסידות כעדותו של הבעש"ט: "ושאלתי את פי משיח אימת אתי מר והשיב בזאת תדע בעת שיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה..." (אגרת הבעש"ט בתחילת הספר כתר שם טוב). ולכאורה צריך להבין מדוע דווקא צד זה שבתורה קשור לגאולה ולימות המשיח?

כדי להבין את זה, ראשית נבאר את היחס לתורה בימות המשיח. אומר הרמב"ם:

ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם.

(הלכות מלכים פ"ב ה"ה)

כלומר מה שיעסקו בו לעתיד לבוא יהיה א-לוהות בלבד, לעלות מחיל אל חיל בהשגת דעתו של ה' ית', "אבל הנגלות יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחילה בלי שכחה ואין צריך לעסוק בהם אלא לערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי" (תניא אגה"ק כ"ו). הסיבה היא ש"אחר שיושלם בירור הניצוצות ויופרד הרע מן

34 ספר המאמרים – מלוקט ב' מאמר ד"ה "מצותה משתשקע" מציין לספר עמק המלך שער קרית ארבע ריש פרק קיא ולספר קהלת יעקב ערך תרמוד.

35 המבטאים את החכמה הא-לוהית קרי סתים דאורייתא ואכ"מ.

36 אין עוד מלבדו, אין לירא ולהאמין לאף אחד מלבדו.

37 שהוא הסתים בתורה להבדיל מגליא דתורה שהוא אילנא דטוב ורע כפי שבואר קצת לעיל.

הטוב אזי לא יהיה עסק התורה והמצות לברר בירורין כי אם ליחד יחודים עליונים יותר להמשיך אורות עליונים יותר...³⁸. התורה כפי שהיא בימנו תהיה מיותרת בימות המשיח מאחר שהשיגה את יעודה, והפרידה בין הטוב והרע.³⁹ בימות המשיח העבודה היא לייחד ולהמשיך יותר א-לוהות בעולם "ולכן יהי" גם עיקר עסק התורה גם כן בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים" (תניא שם). מה גם שלצורך ידיעת קיום המצות לא יהיה צריך ללמוד שהרי המציאות עצמה תלמד כיצד צריך לנהוג. במקום אחר מוסיף אדמוה"ז (לקו"ת י"ז, א):

ולמחר לקבל שכרם היינו לעתיד לבוא והוא עניין התגלות פנימית התורה וטעמי המצות... וזהו גם כן עניין משיח... שיהי למעלה מבחי' אדם הראשון ומבחי' משה רבינו ע"ה... והוא ילמד דעת לכל העם בהשגת פנימיות התורה... כי אז יהיה הלימוד בפנימית התורה שארוכה מארץ מדה ויש בה עליות רבות לאין קץ ותכלית.

דהיינו לימוד התורה לעתיד לבוא אינו מוגבל בגלל שהנושא שבו עוסקים הוא אין סופי, לעומת ימינו אלה שאין חידוש אמיתי בתורה וכל הדברים צומחים אחד מתוך השני⁴⁰. כעת ברור מדוע דווקא סתים דאורייתא נוגע לגאולה כי בגאולה עוסקים בדברים הסתומים, בסתימא דכל סתימין, במהותו ועצמותו האין סופית של הקב"ה.

לכאורה ניתן היה לשאול אם כן מה ההבדל בין לימוד הפנימיות כעת לבין לימודה בימות המשיח. מבואר בחסידות שההבדל בין ימינו ובין ימות המשיח הוא, שמה שבימינו הוא בדרגת אמונה (כלומר הקשר בינינו ובין ה' איננו מוחשי) לעתיד לבוא יהיה בדרגת ראייה⁴¹. כמו שאומר הפס' "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" (ישעיה נ"ב, ח) וכן "ולא יכנף עוד מוריד"⁴². מציאותו של הקב"ה תהיה מוחשית כמו שהמציאות הגשמית מוחשית כעת. זהו ההבדל בין אופני הלימוד, בימינו אלה אנו עוסקים בפנימיות התורה בדרך של אמונה קרי כדבר שקיים אך לא רואים אותו, ובימות המשיח הלימוד יהיה בדרך של ראייה. יוצא מכך כי אדם הלומד כעת פנימיות התורה יהיה מוכן יותר ובמעלה גבוהה יותר לכשיגלה כבוד ה' מכיוון שהוא כבר מכיר במקצת את מה שהוא רואה. מכאן אפשר להבין סיבה נוספת מדוע נתגלתה פנימיות בדורות האחרונים כי דווקא בימים אלו בערב שבת בין השמשות בעקבתא דמשיחא זוכים לטעום טעימה ממה שצפוי עוד מעט.

ישנו עוד הבדל מהותי בין תורתו של משיח לתורה דעכשיו. משיח ימשיך אלינו את צד הסוד שבסוד שהיא תורה אין סופית (כנ"ל). עקב כך גם צורת הקליטה של האדם תשתנה, לא עוד לימוד דרך כחות השכל (שהרי הם מגבילים את האדם שיוכל ללמוד רק כפי יכולת קבלת שכלו) אלא בצורת הקליטה האופטימלית ללא הגבלות שאינה אפשרית כעת. פנימיות התורה "שהיא בעצמותה ממש בלי אמצעות לבוש וכיסוי באור ההשגה

38 תניא אגה"ק כ"ו ועיין גם כן בתניא בקונטרס אחרון סוף דף קנט א'.

39 תורה שאדם לומד בעולם הזה הבל היא לפני תורתו של משיח (קהלת רבה פרשה י"א פסקא ז').

40 כמאמר חז"ל "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש כבר ניתן למשה מסיני".

41 ועיין ספר המאמרים – מלוקט ב' ד"ה "ונחה עליו רוח הוי"ה".

42 ישעיה ל', כ. וראה ברש"י, במצו"ד ובתניא פל"ו.

יינה של תורה

דבינה... והוא עניין הסקירה וההבטה במהות ועצמיות הדבר ממש" וע"י כך אפשר לתפוס במהות ועצמות ה'. דדוקא לית מחשבה תפיסא ביה אבל שלא בדרך מחשבה אפשר. וזה פירוש הפסוק "ולא ילמדו עוד איש את רעהו לאמור דעו את ה'... כי כולם ידעו אותי" (ירמיה ל"א, לג), הידיעה בא-לוהות תהיה לא בדרך הסבר והעברת מידע אלא המציאות תאיר לכל אחד ואחד. כמו-כן קליטת האדם לא תיעשה בדרך רגילה - שלב אחרי שלב אלא בראיה של הדבר עצמו וללא שום צורך בהסברים⁴³.

כפי שהוסבר לעיל ענינה של פנימיות התורה הוא לקשר ולייחד את העולם האוטונומי לכאורה, בה'. יעד זה יושג בימות המשיח "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה י"ד, ט). כפי שנאמר (באגרת הבעש"ט הני"ל) "ויוכלו גם המה לעשות יחודים כמוך". הבעש"ט ותלמידיו מסבירים כי עניין הייחודים הוא שכל דבר ודבר שרואה וקולט וכן כל דבר שעושה יקשרו לה' ית'. "אם אהבה יזכור באהבת ה'... וכשהולך לישון יחשוב הלא המוחין שלי ילכו להקב"ה ויתחזקו לעבודתו ית"⁴⁴. התכלית היא שהמציאות תהיה כל כך מאוחדת עם הא-לוהות עד אשר המציאות עצמה תדבר א-לוהות. וכהסברו של הרבי מלובאוויטש זיע"א בענין "יפוצו מעיינותיך חוצה" שתפקידנו הוא להביא את המעין ל"חוצה" עד אשר ה"חוצה" יהיה למעין נובע. עד אשר "וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר" (ישעיה מ', ה) שהעולם יהיה דירה לו ית' לו לעצמותו בגאולה האמיתית והשלמה תכף ומיד ממש.

43 כל ההסברים והציטוטים בפסקא זו הם מהספר שער האמונה לאדמו"ר האמצעי בפרקים נ"ו וס' וראה תורה אור ס' ד': "וזהו טעמי המצות שהוא רצונו ית' לא נתגלה כי בלתי אפשר עד ביאת משיחנו".

44 צואת הריב"ש הוצאת קה"ת ס"י כ"ד וכן או"ת להח"מ פרשת קדושים ד"ה "מפני שיבה תקום" ועוד ועוד.

— לפי המבואר לעיל מהו חידושה של החסידות יובן מדוע לבעש"ט דדוקא נאמר הענין הני"ל של היחודים.